ئىسلام ئاتا ـ ئانا بىلەن پەرزەنت مۇناسىۋىتىگە قانداق قارايدۇ؟

ئەركىن سىدىق

2014 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى

ئاتا ـ ئانىلار ئۈچۈن بىر بالىنى بېقىپ چوڭ قىلىش ئىنتايىن مۇشكۈل ئىش. بۇ ئىشنىڭ مۇشكۈللۈكى شۇنداق بىر دەرىجىگە يېتىپ بارىدۇكى، ئۇنى بىر ياش توي قىلىپ، بىرەر پەرزەنتلىك بولمىغۇچە تولۇق چۈشىنىپ يېتەلىشى ئاساسەن مۇمكىن ئەمەس. شۇنداق بولغاچقا، بالىنىڭ ئاتا ـ ئانىغا قىلغان بەزى ئەسكىلىكلىرى ئاتا ـ ئانىغا ناھايىتى ئېغىر كېلىدۇ. مەسىلەن، ئامېرىكىدا چوڭ بولغان بالىلارنىڭ كوچىلاردا ياكى مەكتەپ قورۇسى ئىچىدە دادىسى ياكى ئاپىسى بىلەن بىللە مېڭىشتىن نومۇس قىلىدىغان بولۇپ قالىدىغان بىر مەزگىلى بار. بۇنداق ئەھۋالنى بالىنىڭ ساۋاقداشلىرىنىڭ «تېخىچە ئاتا ـ ئاناڭنىڭ يېنىدىن كېتەلمەي يۈرەمسەن؟» دېگەندەك باشقىلارنى زاڭلىق قىلىدىغان گەپلىرى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان بولۇپ، ئاشۇنداق ئەھۋالغا بىزمۇ دۇچ كەلدۇق. يەنى، بىزنىڭ بالىمىزنىڭمۇ كوچىدا بىز بىلەن بىللە مېڭىشتىن نومۇس قىلغان ۋاقتى بولغان بولۇپ، ئۇنداق مەزگىل ھەر بىر بالىمىز بىلەن بىر ـ ئىككى يىل داۋام ئەتتى. شۇ مەزگىلدە بىز بالىلىرىمىز بىلەن بازارغا چىققاندا، بىز ئۇلاردىن 2 ـ 3 مېتىر ئالدىدا ياكى 2 ـ 3 مېتىر كەينىدە ماڭدۇق. بۇنىڭغا كۆڭلىمىز ئىنتايىن يېرىم بولدى. بەزىدە «شۇنچە جاپالار بىلەن بالىنى مۇشۇنچىلىك قىلىپ، بالىلىرىمىزنى دەپ ۋەتەندىنمۇ ئايرىلىپ، ئەمدى بىز بالىمىزنىڭ ئالدىدا چاندىغان بولۇپ قالدۇقما؟» دەپ ئويلىغان ۋاقتىمىزمۇ بولدى.

مەن يېقىنقى بىرەر يىل ۋاقىتنىڭ مابەينىدە ئۇيغۇر دىيارىدا يۈز بېرىۋاتقان بىر قىسىم ئىشلارنى ئاڭلىدىم. ئۇ ئىشلارنىڭ ئېچىنىشلىق دەرىجىسىنى بىز دۇچ كەلگەن ئەھۋاللار بىلەن سېلىشتۇرۇش مۇمكىن ئەمەس. مەسىلەن، بەزى ياشلار ئۆزلىرى «تولۇق مۇسۇلمان» بولۇپ، ئۆيىدىكى بىر قېرىندىشى «تولۇق مۇسۇلمان» ئەمەس بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭغا دۈشمەن قاتارىدا مۇئامىلە قىلىدىغان بولۇپ قالغان. مەن بۇ ئەھۋالنى ھازىر ئاشۇنداق بىر ئەھۋال ئىچىدە ياشاۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلىدىم. بەزى ياشلار ئۆزلىرى «تولۇق مۇسۇلمان»، ئەمما ئاتا ـ ئانىسى «مۇسۇلمان ئەمەس» بولغانلىقى، ياكى مۇسۇلمانلىقىنىڭ پەرزلىرىنى تولۇق ئادا قىلمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلار ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۆيىگە كەلگىلى ئۇنىمايدىكەن. كەلسىمۇ ئاتا ـ ئانىسى ئەتكەن تاماقلارنى يېگىلى ئۇنىمايدىكەن. مەن بۇ ئىشلارنى ئاشۇنداق ئەھۋالنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن كىشىلەردىن ئاڭلىدىم. بەزىلىرىنى توردىكى يازمىلاردىن بىلدىم. بەزى ياشلار ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئىرادىسىگە خىلاپ ھالدا ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ، يوقاپ كېتىپتۇ. بەزىلىرى شۇ يوقىغان بويىچە چەت ئەلدىكى بەزى مۇسۇلمان ئەللىرىگە كېتىپتۇ. مەن نەچچە ئاينىڭ ئالدىدا ئاشۇنداق ياشتىن بىرىنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى بىلىش ئۈچۈن چەت ئەلدىكى تونۇشلىرىمنى سەپەرۋەر قىلىپ، ئۇچۇر توپلىشىپ بەردىم. يېقىندا ئاشۇنداق بىر ياشنىڭ چەت ئەلدىكى تۈرمىۋاتقان يېرىدە ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلىدىم.

بۇنداق خەۋەرلەر مېنى قاتتىق ئېچىندۇردى. مېنىڭ يۈرىكىمنى ئېزىدۇ. بىرى، مەنمۇ بىر دادا بولغاچقا، ئۆز پەرزەنتلىرىدىن ئاشۇنداق ئايرىلىپ قالغان ئاتا-ئانىلارنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ھاياتىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى خېلى تولۇق تەسەۋۋۇر قىلالايمەن. يەنە بىرى، «ئۇيغۇرلار نەگە قاراپ كېتىۋاتىدۇ؟» دەپ ئويلايمەن.

مېنىڭ تەقۋادار قېرىنداشلارغا ئىنتايىن چوڭقۇر ھۆرمىتىم بار. بۇنداق ھۆرمىتىمنىڭ كۈچلۈكلۈك دەرىجىسى ئۇلارنىڭ تەقۋادارلىقىنىڭ قاتتىقلىق دەرىجىسىگە ئوڭ تاناسىپ. ئەمما كۆڭلۈمنى بەزىدە زىددىيەتلىك ئوي-پىكىرلەر قاپلىۋالىدۇ: ئاتا-ئانىسى ۋە بىر تۇغقان قېرىنداشلىرىدىن ۋاز كېچىپ، ئۆيىدىن چىقىپ كەتكەن ياشلارنى قانداق چۈشىنىش كېرەك؟ ئۇلارنىڭ قىلىۋاتقىنى توغرىمۇ-خاتامۇ؟ مېنىڭ ئەڭ دەسلەپىدە ھېس قىلغىنىم، ئۇلارنىڭ قىلىۋاتقىنى نورمال ئەمەس، دېگەندىن ئىبارەت ئىدى. ھازىر بولسا، ئۇلارنىڭ قىلىۋاتقىنى توغرا ئەمەسكەن، دېگەننى بىلدىم.

يەنى، مەن يېقىندا ياسىر قازىنىڭ بىر مۇسۇلمان ياشنىڭ مۇسۇلمان ئەمەس ئاتا-ئانىسىغا قانداق مۇئامىلە قىلىشى كېرەكلىكى ھەققىدىكى بىر 3 مىنۇتلۇق نۇتقىنى ئۇچرىتىپ قالدىم. بۇ ماۋزۇ خۇددى مەن بىر گۆھەر تېپىۋالغاندەك تۇيۇلدى. قولۇمغا قەلەم ئېلىپ، بۇ 3 مىنۇتلۇق نۇتۇقنى ئۇيغۇرچىلاشتۇرۇپ يېزىش جەريانىدا، بەزى ئىنگلىزچە سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى توردىن ئىزدىدىم. شۇ جەرياندا ياسىر قازىنىڭ باشقا بىر ئىككى قېتىملىق خۇتبىدە سۆزلىگەن نۇتقىنىڭ سۆز تېكىستىنى ئۇچرىتىپ قالدىم. ئاشۇ ئىككى قېتىملىق خۇتبىدىمۇ ياسىر قازى ئىسلامنىڭ ئاتا-ئانىلار بىلەن پەرزەنتلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتكە قانداق قارايدىغانلىقىنى بايان قىلىپتۇ. مەن مەزكۇر ماقالىدا ياسىر قازىنىڭ ئاشۇ ئىككى نۇتقىنىڭ مەزمۇنىنى تونۇشتۇرىمەن. ياسىر قازىنىڭ بۇ نۇتقى تورغا 2008-يىلى 9-ئاينىڭ 6-كۈنى قويۇلغان ئىكەن [1].

تۆۋەندىكىسى ياسىر قازىنىڭ نۇتقىنىڭ مەزمۇنى. ئەگەر مەن ئۆز پىكرىمنى قوشۇپ قويۇشقا توغرا كەلسە، ئۇنى «ئىلاۋە» شەكلىدە كىرگۈزىمەن.

1. ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەرنىڭ ھېكايىسى

بىزنىڭ تارىخ ۋە رىۋايەتلەرنى مەزمۇن قىلغان كلاسسىك كىتابلىرىمىزنىڭ بىرىدە، مۇنداق بىر رىۋايەت بار: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولۇپ كۆپ يىللار ئۆتكەن بىر كۈنى، ياشىنىپ قالغان ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر كەبىنىڭ ئەتراپىدا تاۋاپ قىلىدۇ. شۇ چاغدا ئۇ يەنە بىر ئەرنىڭ بىر مومايىنى يۈدۈپ كەبىنى ئايلىنىپ تاۋاپ قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرىدۇ. ئۇ ئەرمۇ ئىبنى ئۆمەرنى كۆرۈپ، ئۇنى تونۇپ، دەرھال ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ھەزرىتى ئىبنى ئۆمەر، دۈمبەمدىكى مېنىڭ ئانام بولىدۇ. ئۇ ھەج قىلغىلى بېرىشنى ئارزۇ قىلدى. مەن پوكۇنى ئۆلكىدە ياشايمەن (ئۇ مۇسۇلمانلار زېمىنىدىكى بىر يىراق ئۆلكىنىڭ ئىسمىنى ئاتايدۇ). مەن ئانامنى يۈدۈپ كېلىشتىن باشقىغا چىقىنالمىدىم. شۇڭا مەن ئانامنى يۈدۈپ، بۇ يەرگە مېڭىپ كەلدىم. ھەزرىتى ئىبنى ئۆمەر، مەن ئانامنىڭ ئوغلى بولۇش بۇرچۇمنى ئادا قىلغان بولىمەنمۇ؟» ئۇنىڭ بىلمەكچى بولغىنى ئانىسىنىڭ ئۆزىنى بېقىپ چوڭ قىلىش ئۈچۈن سىڭدۈرگەن ئەجرى بىلەن

ئۆزىنىڭ ئانىسى ئۈچۈن قىلغان مۇشۇ ئىشى تەڭ كېلەمدۇ، مۇشۇ ئىش بىلەن ئۇ ئانىسىنىڭ ھەققىنى لايىقىدا قايتۇرغان بولامدۇ، دېگەندىن ئىبارەت ئىدى. ئىبنى ئۆمەر مۇنداق دەپ جاۋاب بېرىدۇ: «سەن ئاناڭنىڭ ئەجرىنى زادىلا قايتۇرماپسەن.» بۇ سۆزنىڭ مەنىسى مۇنداق: «سەن مۇشۇ ئىشىڭ ئۈچۈن ئۆزۈڭدىن پەخىرلىنىپ، ئۆزۈڭچە ماختىنىپ كەتتىڭما؟ سەن تېخى ھېچ ئىش قىلماپسەن، سەن ئاناڭ ئۈچۈن قىلغان ئىش ئاناڭ سەن ئۈچۈن قىلغان ئىشلار ئالدىدا ھېچ نېمىگە ئەرزىمەيدۇ. سەن ئاناڭ سەن ئۈچۈن قىلغان ئىشلارنىڭ كۆلىمىنى ئۆزۈڭنىڭ ئاناڭ ئۈچۈن قىلغان ئىشىڭنىڭ كۆلىمى بىلەن سېلىشتۇرۇۋاتامسەن؟» ئىبنى ئۆمەر مۇنداق دەيدۇ: «سەن تېخى ئاناڭنىڭ ئەجىرلىرىدىن ھېچنېمىنى قايتۇرماپسەن. ئەمما سەن ياخشى ئىشتىن بىرنى قىلىپسەن، شۇڭا ئاللاھ بۇنىڭ ئۈچۈن سېنى مۇكاپاتلايدۇ.»

ئۇ ئادەم مۇنداق دەيدۇ: «ئى ئىبنى ئۆمەر، مەن پالانى يەردىن كەلدىم، شۇنچە يىراقتىن كەلدىم. سىز نېمىشقا مېنى ھېچ ئىش قىلماپسەن، دەيسىز؟ مەن شۇنچە يىراقتىن ئانامنى يۈدۈپ مېڭىپ كەلسەم، سىز مېنى يەنە ھېچ ئىش قىلماپسەن، دەمسىز؟»

ئىبنى ئۆمەر مۇنداق دەيدۇ: «سەن تېخى ھېچ ئىش قىلمىدىڭ. چۈنكى، ئاناڭ سەن ئۈچۈن ئۆزىنىڭ بارلىقىنى قۇربان قىلغاندا، ئاناڭ سەن ئۈچۈن قىلغان ئاشۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ساڭا قىلغاندا، ئۇ ئۆزىنىڭ ۋاقتىدىن ۋاز كەچكەن، ئۆزىنىڭ كۆڭۈل ئېچىش ئىشلىرىدىن ۋاز كەچكەن، ئۆزىنىڭ سالامەتلىكىدىن ۋاز كەچكەن. ئاناڭ ئۆزىنىڭ ھەممە نەرسىلىرىدىن ۋاز كېچىپ، سېنى بېقىپ، سېنى ھازىرقىدەك قاتارغا قوشتى. ئاناڭ بۇ ئىشلارنى پەقەت ئۆزىنىڭ ساڭا بولغان كۆيۈنۈشى ۋە سەندىن ئالغان خۇشاللىقى ئاساسىدا قىلغان. ئاناڭنىڭ ئىستىگىنى سېنىڭ روناق تېپىشىڭدۇر، سېنىڭ چوڭ بولۇپ، بىر مۇكەممەل ۋە ساغلام ھايات كەچۈرۈشىڭدۇر. ئاناڭ ھەممە ئىشنى سېنىڭ ھاياتىڭ ئۈچۈن قىلغان. ھازىر سەن ئەمدى بۇ ئىشنى ئاناڭنىڭ ياخشىلىقىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن قىلىسەن، ھەمدە ئاناڭنىڭ ئالەمدىن ئۆتۈشىنى ساقلاپ تۇرۇۋاتىسەن. سەن بۇ ئىشنى ئاناڭغا ئىچ ئاغرىتىش يۈزىسىدىن قىلىۋاتىسەن، ئاناڭنىڭ ياخشىلىقىنىياندۇرۇش ئۈچۈن قىلىۋاتىسەن. سەن بۇ ئىشنى ئاناڭنىڭ روناق تېپىپ، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈشى ئۈچۈن قىلىۋاتمايسەن. سەن بۇ ئىشنى ئاناڭغا قەرزدار بولۇپ قالغانلىق تۇيغۇسىنى چىقىش قىلىپ تۇرۇپ قىلىۋاتىسەن. مۇشۇ ئىش ئارقىلىق ئاناڭنىڭ ساڭا قىلغان ياخشىلىقلىرىنى ياندۇرماقچى بولۇۋاتىسەن، ھەمدە سەن ئاناڭنىڭ ئالەمدىن ئۆتۈشىنى، شۇ ئارقىلىق ئۆزۈڭنىڭ بىر يۈكتىن خالى بولۇشىنى ساقلاۋاتىسەن. » ئىبنى ئۆمەرنىڭ بۇ سۆزلىرى بىر پسىخولوگقا خاس، چوڭقۇر مەنىلىك سۆز بولۇپ، سىلەردىن بۇ سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى تولۇق چۈشىنىپ، ئۇنى ئۆزۈڭلارنىڭ كۈنلۈك تۇرمۇشۇڭلارغا تەتبىقلىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن.

ئاتا-ئانا بىر بالىنى بېقىپ چوڭ قىلغاندا، بالىسىغا ئۆزلىرىدە بار بولغان بارلىق نەرسىلەرنى، يەنى، ئۆزلىرىنىڭ پۇلىنى، ئۆزلىرىنىڭ سالامەتلىكىنى، ئۆزلىرىنىڭ دۇنياسىنى، ئۆزلىرىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى، ئۆزلىرىدىكى ھەممە نەرسىنى بەرگەندە، ئۇلار مەقسەت قىلغان نەرسە نېمە؟ ئاتا-ئانىنىڭ ئىستەيدىغىنى پەقەتلا بالىنىڭ روناق تېپىشى ۋە ھاياتىدىن (motivation) ئىبارەت! ئاتا-ئانا ئاشۇ بالىنىڭ ھاياتى ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ جېنىنى بېرىدۇ.

ئەمما بالا چوڭ بولۇپ، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ ئاتا-ئانىسىدىن خەۋەر ئېلىش ۋەزىپىسى يۈكلەنگەندە، بالىدا ئاتا-ئانىغا نىسبەتەن يۇقىرىقىدەك ھېسسىيات مەۋجۇت بولمايدۇ. ئاتا-ئانا

بالا ئۇچۇن نامايان قىلغان چىدامىلىق، مېھرىبانلىق ۋە يۇمرانلىق بالىدا ئازراقمۇ مەۋجۇت بولمايدۇ. مۇشۇ سەۋەبتىن، ئىبنى ئۆمەر مۇنداق دېگەن: «سەن بۇ ئىككىسىنى سېلىشتۇرالمايسەن.»

ئىلاۋە: ياسىر قازى لېكسىيىلىرىدە ھەر قېتىم ئاللاھنى تىلغا ئالغاندا، ئۇنى «ئاللاھ ئەززە ۋەجەل» دەپ ئاتايدۇ. شۇنداقلا ھەر قېتىم مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى تىلغا ئالغاندا، ئۇنى «مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم» دەپ ئاتايدۇ.

2. ئىسلامدىكى ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ھوقۇقى

قەدىرلىك مۇسۇلمانلار، بىز ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئىسلامدىكى ھوقۇقلىرى بىلەن سالاھىيىتىنى كۆپلىگەن خۇتبىلەردە ئاڭلىدۇق. مۇشۇ ناھايىتى مۇھىم مۇناسىۋەت ئۈستىدە سۆزلەيدىغان نۇرغۇن ئايەت ۋە ھەدىسلەر بار. بىز ئۇلارنى داۋاملىق ئاڭلاپ تۇردۇق. ئەمما بىز ئۇلارغا ئەمەل قىلىپ باقتۇقمۇ؟ بىز ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئورنىنى ۋە ئاللاھ ئۇلارغا بەرگەن سالاھىيەتنى ھەقىقىي تۈردە چۈشىنىپ باقتۇقمۇ؟ بۇ ئىش يالغۇز بىزنىڭ دىنىمىزدىلا شۇنداق ئەمەس، يالغۇز بىزگە پەيغەمبەر مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ چۈشۈرۈلۈشى بىلەنلا شۇنداق بولغان ئەمەس. ئاللاھ قۇرئاندا مۇنداق دەيدۇ:

«ئۆز ۋاقتىدا بىز ئىسرائىل ئەۋلادىدىن ئاللاھدىن باشقىغا ئىبادەت قىلماسلىققا، ئاتا ـ ئانىغا، خىش ـ ئەقرىبالارغا، يېتىملەرگە، مىسكىنلەرگە ياخشىلىق قىلىشقا، كىشىلەرگە ياخشى سۆز قىلىشقا، ناماز ئۆتەشكە، زاكات بېرىشكە ئەھدە ئالدۇق. ئاراڭلاردىكى ئازغىنا كىشىدىن باشقىڭلار ئەھدىدىن يېنىۋالدىڭلار، سىلەر ھەمىشە (ئەھدەڭلاردىن) يېنىۋالىسىلەر (2:83).» (قۇرئاننىڭ ئۇيغۇرچە تەرجىمىسىدىكى 2 ـ سۈرە 83 ـ ئايەتنىڭ تولۇق تېكىستى)

ئۆز ۋاقتىدا ئاللاھ ئەڭ قەدىمكى مەدەنىيەت كىشىلىرى (most ancient civilizations) بولغان ئىسرائىل ئەۋلادىدىن ئەھدە ئالغاندا، «ئاللاھدىن باشقىغا ئىبادەت قىلماسلىققا، ۋە ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشقا ئەھدە ئالغان (2:83).» (بۇ مەزكۇر ئايەتنىڭ ياسىر قازى تىلغا ئالغان قىسمى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىنگلىزچىسى:
When Allāh took a meethaaq from the children of Israeel – from the most ancient civilizations, «Worship none but Allāh, and show ihsaan to your parents»)

بۇ يەردە ئىشلىتىلگەن «meethaaq» دېگەن سۆز ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدىكى «توختام» ياكى «پۈتۈم» دىن ئىبارەتتۇر. قارشى تۇرۇشقا ياكى خىلاپلىق قىلىشقا قەتئىي بولمايدىغان كېلىشىمدۇر. ئۇ ئاللاھ بىلەن ئىنسانلار ئوتتۇرىسىدىكى بىر كېلىشىمدۇر. ئۇنداقتا بۇ كېلىشىمنىڭ شەرتلىرى نېمە؟ ئاللاھ قۇرئاندا ئۇنىڭ شەرتلىرىدىن خېلى كۆپىنى تىلغا ئالغان. ئەمما ھەر قېتىم ئاشۇ شەرتلەر ھەققىدە سۆزلىگەندە، ئاللاھ بىرىنچى بولۇپ تىلغا ئالىدىغىنى «ئاللاھقا ئىبادەت قىل»، ئىككىنچى بولۇپ تىلغا ئالىدىغىنى «ئاتا ـ ئاناڭغا ياخشىلىق قىل» دىن ئىبارەت.

«پەرۋەردىگارىڭ پەقەت ئۇنىڭ ئۆزىگىلا ئىبادەت قىلىشىڭلارنى ۋە ئاتا-ئاناڭلارغا ياخشىلىق قىلىشىڭلارنى تەۋسىيە قىلدى، ئۇلارنىڭ بىرى، يا ئىككىلىسى سېنىڭ قول ئاستىڭدا بولۇپ ياشىنىپ قالسا، ئۇلارغا ئوهوي دېمىگىن (يەنى مالاللىقنى بىلدۇرىدىغان شۇنچىلىك سۆزنىمۇ قىلمىغىن)، ئۇلارنى دۈشكەلىمىگىن، ئۇلارغا ھۆرمەت بىلەن يۇمشاق سۆز قىلغىن (17:23)»
(Your Lord has decreed that you shall worship none but Him and that you have ihsaan to your parents. If either of them or both of them reach old age, don't say uf to them, and don't speak to them in a harsh manner.)

ئىلاۋە: ياسىر قازى بۇ ئايەتنىڭ ھەر بىر جۈملىسىنى ئايرىم-ئايرىم تىلغا ئېلىپ، ئايرىم-ئايرىم چۈشەندۈردى. مەن بۇ ئايەتنى ئالدى بىلەن تولۇق بېرىپ، ئاندىن بىراقلا چۈشەندۈرۈش شەكلىنى قوللاندىم. ئۇنىڭدىن باشقا، بۇ ئايەتنىڭ ئۇيغۇرچە تەرجىمىسىدە ئىشلىتىلگەن بەزى سۆزلەر بىلەن ياسىر قازى ئىشلەتكەن ئىنگلىزچە سۆزدە چوڭ پەرقلەر بار بولغاچقا، ئوقۇرمەنلەرگە ياسىر قازى لېكسىيىسىنىڭ مەزمۇنىنى ئەينەن يەتكۈزۈش مەقسىتىدە، مەن بۇ ئايەتنىڭ ئىنگلىزچىسىنىمۇ قوشۇپ يېزىپ قويدۇم. مەسىلەن، ئىنگلىزچە «decree» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى «بۇيرۇق بېرىش» بولۇپ، ئۇيغۇرچە قۇرئاندا بۇ سۆز «تەۋسىيە قىلىش» دەپ ئېلىنغان. يەنە بىر ئىش، مەن بۇنىڭدىن كېيىن «17-سۈرە 23-ئايەت» دېگەننى قىسقارتىپ «17:23» دەپ يازىمەن. ئىنگلىزچە ماتېرىياللار كۆپىنچە ئەھۋالدا مۇشۇ شەكىلنى قوللىنىدۇ.

پەقەت ئاللاھقىلا ئىبادەت قىلىش، ۋە ئاتا-ئانىغا ياخشىلىق قىلىش ئاللاھنىڭ بۇيرۇقىدۇر، ئاللاھنىڭ مەڭگۈلۈك بۇيرۇقىدۇر. «ئاتا-ئانىغا ياخشىلىق قىلىش» مەسىلىسىدە ئاللاھ ئىشلەتكەن سۆز «ئېهسان» (Ihsaan) دىن ئىبارەت بولۇپ، ئۇ سۆزنىڭ مەنىسى «ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ياخشىلىق» تۇر. ئەرەب تىلىدا، «ئېهسان» دېگەن سۆز بىلەن ئوخشاش دەرىجىنى كۆرسىتىدىغان ۋە ئۇنىڭغا مەنىداش بولىدىغان باشقا بىر سۆز يوق. ئىنتايىن داڭلىق ئەرەب تىلى ئالىمى ئەلراغىب ئەل-ئاسفاھانى (al-Raaghib al-Asfahaani) مۇنداق دېگەن: «ئېهسان دېگەن بىر ھالەت.» ئۇ بىر ئىش-ھەرىكەت ئەمەس، ئۇ بىر قىلىق ئەمەس، ئۇ قەلبنىڭ بىر ھالىتى، ئۇ مۇناسىۋەتنىڭ بىر شەكلى بولۇپ، ئاشۇنداق بىر مۇناسىۋەتنىڭ ئىچىگە كىرگەندە سىز باشقىلارغا ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە كۆپ نەرسە بېرىسىز، ھەمدە باشقىلاردىن ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە ئاز نەرسە تەلەپ قىلىسىز. «ئېهسان» نىڭ مەنىسى ئۆزىڭىزدىكىنى باشقىلارغا ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە بېرىشتىن ئىبارەتتۇر. سىز باشقىلارغا جىسمانىي جەھەتتىن، دىنىي جەھەتتىن، ۋە روھىي جەھەتتىن ئۆزىڭىز قىلىپ بېرەلەيدىغان ئىشلارنى ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە قىلىپ بېرىسىز. ئۇنىڭ بەدىلىگە سىز باشقىلاردىن نېمىنى تەلەپ قىلىسىز؟ ئەڭ ئاز نەرسىنى تەلەپ قىلىسىز، يەنى ھېچنېمىنى تەلەپ قىلمايسىز. «ئېهسان» دېگەن ئەنە شۇ.

سىزگە بېرىلىدىغان مۇكاپات ئاتا-ئانىڭىزدىن كەلمەيدۇ. سىزنىڭ ئاتا-ئانىڭىز سىزنىڭ ياخشىلىقىڭىزنى قايتۇرالمايدۇ. سىز ئۆزىڭىز قىلالىغان ئىشلارنى قىلىسىز، ئاتا-ئانىڭىزغا ئەڭ يۇقىرى ئىمكانىيىتىڭىز بويىچە ياخشىلىق قىلىسىز، ھەمدە ئۇلاردىن ئەڭ ئاز نەرسە تاما قىلىسىز. ئەگەر «ئېهسان» دىن يۇقىرىراق تۇرىدىغان بىر سۆز بولغان بولسا، ئاللاھ ئاشۇ سۆزنى ئىشلەتكەن بولاتتى.

سىلەر ماۋۇ ئايەتنى ناھايىتى كۆپ قېتىم ئاڭلىغان: «ئۇلارنىڭ بىرى، يا ئىككىلىسى سېنىڭ قول ئاستىڭدا بولۇپ ياشىنىپ قالسا، ئۇلارغا ئوھوي دېمىگىن (يەنى مالالىقنى بىلدۈرىدىغان شۇنچىلىك سۆزنىمۇ قىلمىغىن)، ئۇلارنى دۈشكەلىمىگىن، ئۇلارغا ھۆرمەت بىلەن يۇمشاق سۆز قىلغىن (17:23).» ئۇلارنىڭ ياشىنىپ قالغانلىقى ۋە سىزنىڭ ھايات بولغىنىڭىز ئاللاھنىڭ رەھمىتىدۇر. سىز ئۇلاردىن خەۋەر ئېلىۋاتقاندا ئاتا-ئانىڭىزنىڭ بىرى ياكى ھەر ئىككىسىنىڭ ھايات بولۇشى ئاللانىڭ رەھمىتى بولۇپ، نۇرغۇن كىشىلەر ئاللاھنىڭ بۇنداق رەھمىتىگە ئېرىشەلمەيدۇ. ئاللاھ «ئۇلارغا ئوھوي دېمىگىن» دەيدۇ. «ئوھوي» (ئۇف) ئەرەبچىدىكى ئىككى ھەرپلىك، ئەڭ قىسقا سۆز بولۇپ، ئۇ سىزنىڭ ئوغىڭىز قايناپ كەتكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. سىزنىڭ ئوغىڭىز قايناپ كەتكەنلىكىنىڭ كىچىككىنە ئىپادىسى ياكى ئازراق ئىپادىسى مۇشۇ «ئوھوي» دېگەن سۆز بىلەن نامايان بولىدۇ. تەپسىر ئۆلىمالىرىنىڭ دېيىشىچە، ئەگەر «ئوھوي» دېگەندىنمۇ تۆۋەن تۇرىدىغان بىر سۆز بار بولغان بولسا، ئاللاھ ئاشۇ سۆزنى ئىشلەتكەن بولاتتى.

دېمەك، بىرىنچى ئايەت «بۇيرۇق (ئېھسان)» نى ئىشلىتىپ، ئىككىنچى ئايەت «ئوھوي (ئۇف)» نى ئىشلەتكەن. «بۇيرۇق» نىڭ دەرىجىسى ئەڭ يۇقىرى بولىدۇ، «ئوھوي» نىڭ دەرىجىسى بولسا ئەڭ تۆۋەن بولىدۇ. قېرىنداشلار، ئويلاپ بېقىڭلار: ئاللاھ «ئۇلارغا ئوھوي دېمەڭلار» دەيدۇ. بۇنىڭ مەنىسى، ئىچ پۇشۇقۇڭلار ۋە ئاچچىقىڭلارنى بىلىندۈرمەڭلار ھەم دېمەڭلار، دېگەندىن ئىبارەت.

ئەگەر ئاللاھ بىزگە «ئوغىڭلار قايناپ كەتمىسۇن، ئاچچىقىڭلار كەلمىسۇن، ئىچىڭلار پۇشمىسۇن» دېگەن بولسا، ئۇ بىزدىن ئۆزىمىز چىداشلىق بېرەلمەيدىغان ئىشلارنى تەلەپ قىلغان بولاتتى. ئىچى پۇشۇش، بولۇپمۇ ياشانغان كىشىلەرگە قارىتا ئىچى پۇشۇش، ئىنسانلارنىڭ تەبىئىتى. ئاچچىقى كېلىش ۋە ئوغىسى قايناش ئىنسانلارنىڭ تەبىئىتى. ئاللاھ بۇنى بىلىدۇ. شۇڭلاشقا ئاللاھ بىزدىن ئاچچىقىمىز كەلمەسلىك، ئىچىمىز پۇشماسلىق ۋە ئوغىمىز قاينىماسلىقنى تەلەپ قىلمىغان. ئۇ بىزدىن ئۆزىمىزنىڭ قولىدىن ئاسانلا كېلىدىغان ئىشتىن بىرىنى تەلەپ قىلغان. ئۇ بولسىمۇ، ئۆزىمىزنىڭ ئوغىسى قاينىغانلىقىنى دېمەسلىك، نامايان قىلماسلىق، كۆرسەتمەسلىك، ۋە سىرتقا نىسبەتەن ئاشۇنداق تەسىر بەرمەسلىكتۇر. كۆڭلىڭىزدە قانداق ھېسسىياتتا بولسىڭىز بولۇۋېرىڭ، پەقەت بىر ئەركەكتەك ئۇنى كونترول قىلىپ، «ئۇلارغا ھۆرمەت بىلەن يۇمشاق سۆز قىلىڭ.» شۇنىڭغا دىققەت قىلىش كېرەككى، ئاللاھ بىزنى ياراتقان، شۇڭا ئۇ بالىلاردىن خەۋەر ئېلىشنىڭ قانچىلىك قىيىنلىقىنى، ۋە ئاتا-ئانىلاردىن خەۋەر ئېلىشنىڭ قانچىلىك قىيىنلىقىنى بىلىدۇ. شۇڭلاشقا ئاللاھ بىز ئۈچۈن ئۆزىمىزنىڭ قولىدىن كېلىدىغان بىر شەرت بىلەن بىر قائىدىنى تۇرغۇزۇپ بەرگەن: قانداق ھېسسىياتتا بولسىڭىز بولۇۋېرىڭ، ئەمما ئۇنى نامايان قىلماڭ، ئۇنى سىرتقا ئاشكارىلىماڭ، ئۇنى ئاتا-ئانىڭىزغا كۆرسەتمەڭ، ئۇلارغا گۈزەل ۋە سېخىي سۆزلەرنى قىلىڭ. ئۇلارغا تاتلىق سۆزلەرنى قىلىڭ.

«ئەگەر سەن پەرۋەردىگارىڭدىن كۈتىۋاتقان مەرھەمەت نازىل بولغاندىن كېيىن ئاندىن ئۇلارغا خەير-ساخاۋەت قىلماقچى بولساڭ (يەنى قولۇڭدا ئۇلارغا بېرىدىغان بىر نەرسە بولمىسا)، ئۇلارغا چىرايلىق گەپ قىلغىن (17:28)» (If they ask you for more that you can give, give them optimistic phrases.) ئاللاھ دەيدۇكى، ئەگە ئۇلار سىزدە يوق نەرسىلەرنى سورىسا، «ئىنشائاللاھ، مەن تىرىشىپ باقاي»، «ئىنشائاللاھ، مەن شۇنداق قىلىمەن»، دەڭ، ئۇلارغا

ئۈمىد بېرىڭ، ئۇلارغا مەدەت بېرىڭ. ئۇلار سىزدىن ئۆزىڭىزدە بار بولغان نەرسىلەردىن كۆپرەك نەرسە سورىغان تەقدىردىمۇ، ئوغىڭىز قايىنىمىسۇن، ئاچچىقىڭىز كەلمىسۇن، خۇددى ئۇلارنىڭ سىز كىچىك ۋاقتىڭىزدا سىزگە قىلغىنىغا ئوخشاش، ئۇلارغا ياخشى سۆزلەرنى قىلىڭ. ئۇلارغا ئۈمىد بېرىڭ، ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى خۇشاللىقا تولدۇرۇڭ.

«ئۇلارغا كامالى مېھرىبانلىقتىن ناھايىتى كەمتەر مۇئامىلىدە بولغىن ۋە: «ئى پەرۋەردىگارىم! ئۇلار مېنى كىچىكلىكىمدە تەربىيىلىگىنىدەك ئۇلارغا مەرھەمەت قىلغىن» دېگىن (17:24).» بۇ ئاللاھنىڭ ناھايىتى كۆپ مۇھىم مەنالارغا ئىگە بولغان گۈزەل سۆزلىرىدۇر: ئاتا-ئانام مېنى بېقىپ چوڭ قىلغان، خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش، ئۇلار مېنى بېقىپ چوڭ قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئى ئاللاھ ئۇلارغا مېھرىبانلىق (mercy) قىلىڭ.

3. ئاتا-ئانا ۋە بالا ئوتتۇرىسىدىكى مۇھەببەت

قەدىرلىك مۇسۇلمانلار، قۇرئان ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسىدىكى ئاتا-ئانىلارغا قانداق مۇئامىلە قىلىش كېرەكلىكى ھەققىدىكى مەزمۇنلار توغرىسىدا يەنە ئۇزۇن سۆزلىيەلەيمىز. ئەمما مەن بۇ يەردە سىلەرگە ئۆزۈڭلار بۇرۇن قەدرىنى تولۇق تونۇپ يېتەلمىگەن بىر تەرىپىنى سۆزلەپ بېرىمەن. ئۇ بولسىمۇ پسىخولوگىيىلىك تەرىپى بولۇپ، مەن ئۇنى پەقەت بىر دادا بولغاندىن كېيىنلا ئاندىن تونۇپ يېتەلىدىم. شۇڭلاشقا مەن بۇ مەزمۇننى ئاساسلىقى تېخى بىر دادا ياكى ئانا بولمىغان، ياكى يېڭىدىنلا دادا ياكى ئانا بولغان ياشلارغا قارىتىمەن.

مېنىڭ دەيدىغىنىم مۇنداق: ئاتا-ئانىڭىزنىڭ سىزگە بولغان مۇھەببىتىنى پەقەت سىز ئۆزىڭىز پەرزەنتلىك بولغاندىن كېيىنلا ئاندىن چۈشىنىپ يېتەلەيسىز. «بىر ئادەمگە كۆيۈش»نىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى سىز بىر دادا ياكى ئانا بولمىغۇچە ھەرگىزمۇ چۈشىنىپ يېتەلمەيسىز. سىزنىڭ ئوغلىڭىز ياكى قىزىڭىزغا بولغان كۆيۈمچانلىق باشقا بىر مۇناسىۋەتتە، باشقا بىر ئىنسانغا بولغان ھېسسىياتتا كۆرۈلۈشى مۇمكىن ئەمەس. قارشى تەرەپنىڭ كىم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، سىز ئۇنىڭغا سىز ئۆز پەرزەنتىڭىز ئۈچۈن كۆرسەتكەن كۆيۈمچانلىقنى كۆرسىتەلمەيسىز. كۆپىنچىڭلار تېخى ياش بولۇپ، يەنە بىر جىنسلىق كىشىنى سۆيۈش ۋە ئۇنىڭ بىلەن توي قىلىش ئىشىدا سىلەردە بىر خىل غايىۋى چۈشەنچە بار. ئەمدى سىلەر ئاشۇنداق بىر باسقۇچنى ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ بولغان ھەر قانداق بىر كىشىدىن سوراپ بېقىڭلار. ئاشۇ ھەقىقەتنى بىلىدىغان ھەر قانداق بىر ئادەمدىن سوراپ بېقىڭلار. ئۇ مۇھەببەت بىر ئاللاھىدە مۇھەببەت، شەخسىيەتچىلىك ئاساسىغا قۇرۇلغان مۇھەببەت. نېمە ئۈچۈن شەخسىيەتچىلىك ئۈستىگە قۇرۇلغان بولىدۇ؟ چۈنكى سىز قارشى تەرەپكە ياخشىلىق قىلغاندا، سىز ئۇنىڭدىن بىر نەرسە قايتىپ كېلىشىنى تاما قىلىسىز. سىزنىڭ مۇھەببىتىڭىز بېرىپ-ئېلىش مۇھەببىتى. ئۇنىڭ ياخشى تەرىپىمۇ بار، يامان تەرىپىمۇ بار. سىز ئەڭ ئازابلىق پەيتلىرىڭىز بىلەن ئەڭ تاتلىق پەيتلىرىڭىزنى ئۆزىڭىزنىڭ ھەمراھى بىلەن بىللە ئۆتكۈزىسىز. بۇ تۇرمۇشنىڭ بىر قىسمى بولىدۇ.

ئەمما، ئانىنىڭ كۆيۈمى ۋە دادىنىڭ كۆيۈمىدە شەخسىيەتچىلىك بولمايدۇ، ۋە ئۇلاردا چەك بولمايدۇ. سىز بالىڭىزنىڭ يۈزىدە بىر كۈلۈمسىرىگەن ھالەتنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈش ئۈچۈن

ئۆزىڭىزدىكى ھەممە نەرسىدىن ۋاز كېچىشكە رازى بولىسىز. سىز ئىشقا بارىسىز، ھەمدە ئۆيدىكى بالىلىرىڭىزغا يەيدىغان بىر نەرسە ئەكېلىپ بېرىش، ئۇلار ئۈچۈن بىر كىرىمنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن سىزدە قاتتىق ئىشلەش ئىستىكى ھاسىل بولىدۇ. سىز بالىلىرىڭىزنىڭ ئوقۇشى ئۈچۈن ئۆزىڭىز بىر ئۆمۈر يىغقان پۇللارنى سەرپ قىلىسىز. كۆيۈنۈش دېگەن مانا شۇ! ھېچ قانداق بىر ئىنسان يەنە بىر ئىنسان ئۈچۈن بۇ خىلدىكى كۆيۈنۈش تۇيغۇسىدا بولمايدۇ. پەقەت ئاتا-ئانىلا ئۆزىنىڭ بالىسى ئۈچۈن ئەنە شۇنداق مۇھەببەتنى نامايان قىلالايدۇ. ھەمدە سىز مۇشۇنداق ئەھۋال ئۇستىدە ئويلاپ كۆرگىنىڭىزدە، شۇنداقلا دادا ياكى ئاپىلىقنى ئۆز بېشىڭىزدىن ئۆتكۈزۈپ باققىنىڭىزدا، سىز ئاللاھدىن يارىتىلغان نەرسىنىڭ كۈچ-قۇدرىتىنى چۈشىنىپ يېتەلەيسىز. يەنى، مەن ئاللاھ ئالدىدا قەسەم بېرىمەنكى، ئەگەر ئاتا-ئانىلاردا ئۆزىنىڭ بالىسىغا نىسبەتەن ئاشۇنداق كۆيۈنۈش مەۋجۇت بولمىغان بولسا، بۇ يەر شارىنىڭ يۈزىدە بىرەر بالىنىڭ ھايات قېلىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

ئاللاھ سىزگە بىر بالا ئاتا قىلىدۇ. ئاللاھ سىزگە ئۇ بالىنى تاپشۇرۇپ، سىزگە «بۇ سېنىڭ بوۋىقىڭ، بۇ سېنىڭ بالاڭ، سەن ئۇنىڭغا مەسئۇل، سەن ئۇنىڭدىن خەۋەر ئالمىساڭ بولمايدۇ»، دەيدۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ، سىز ئۆزىڭىزنىڭ ۋاقتىنىڭ كۆپ قىسمىنى، ئېنېرگىيىڭىزنىڭ كۆپ قىسمىنى، ۋە بايلىقىڭىزنىڭ كۆپ قىسمىنى مۇشۇ بالا ئۈچۈن سەرپ قىلىسىز، سىزنىڭ ھاياتىڭىز مۇشۇ بالىغا باغلىق بولۇپ قالىدۇ، ھەمدە مۇشۇ بالا تۇپەيلىدىن سىزنىڭ پۈتۈن تۇرمۇشىڭىز ئۆزگىرىپ كېتىدۇ. سىز تۆلەيدىغان بەدەلنى سۆز بىلەن ئۆلچەش مۇمكىن ئەمەس، سان بىلەن ئۆلچەش مۇمكىن ئەمەس، ھەمدە قىممەت بىلەن ئۆلچەشمۇ مۇمكىن ئەمەس.

بالىلار ئۈچۈن ئاتا-ئانىلار ئەنە شۇنداق بەدەل تۆلەيدۇ. ئەمما، ئەگەر سىز تېخى چوڭ بولۇپ، بىر بالىلىق بولمىغان بولسىڭىز، ئۇلارنى چۈشەنمەيسىز. سىز ئۆزىڭىزچە ئىشلارنى ئاتا-ئانىڭىزدىن ياخشىراق بىلىدىغان ھېسابلاپ، ئۆيدىن ئايرىلىپ، مۇستەقىل ياشىماقچى بولىسىز. سىز ئاپىڭىزنىڭ كۆيۈمىنى چۈشەنمەيسىز، ۋە دادىڭىزنىڭ كۆيۈمىنىمۇ چۈشەنمەيسىز. سىز ئۆيدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، ئىشلار بۇرۇنقىغا ھەرگىزمۇ ئوخشىمايدۇ. ئاتا-ئانىڭىز ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن بولسا، سىزگە ئۇلارنىڭ كۆيۈمىنى چۈشىنىش پۇرستى ئىككىنچى كەلمەيدۇ.

ئەي مۇسۇلمانلار، مانا بۇ ھاياتنىڭ گۈزەللىكى. ئاللاھ بىزگە شاپائەت كۆرستىپ، بىزگە ئاتا-ئانىلارنى ئاتا قىلىدۇ. ئاندىن بىر قىسمىمىزغا پەرزەنت ئاتا قىلىدۇ. بىر قىسىم پەرزەنتلەر چوڭ بولغاندا، بىزنىڭ ئاتا-ئانىمىز بىز بىلەن بىللە ھايات ياشاۋاتقان بولىدۇ. شۇڭا ئاللاھ قۇرئاندا مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر ئاتا-ئاناڭلارنىڭ بىرى ياكى ھەر ئىككىسى ھايات بولسا، ئۇلاردىن خەۋەر ئېلىڭلار (17:23).» چۈنكى بىر قىسىم پەرزەنتلەر ئۈچۈن ئۇنداق ياخشى پۇرسەت مەۋجۇت بولمايدۇ.

4. ئاتا-ئانا جەننەتكە كىرىشنىڭ ئەڭ چوڭ ئىشكى

بىر داڭلىق ساھابىنىڭ ئانىسى تۈگەپ كېتىپ، ئۇ قاتتىق يىغلايدۇ. باشقا ساھابىلەر ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ، مۇنداق دەيدۇ: «ھېچقىسى يوق، ئىنشا-ئاللاھ ئۇ چوقۇم جەننەتتە

بولغاي، ئاللاھ چوقۇم ئۇنىڭ گۇناھلىرىنى كەچۈرۈۋەتكەي.» ئانىسى تۇگەپ كەتكەن ساھابە مۇنداق دەيدۇ: «مېنى ئانىسى ئۇچۇن يىغلاۋاتىدۇ، دەپ ئويلاۋاتامسىلەر؟ ئانامنىڭ ئۆلۈمىگە مەن ئەلۋەتتە ئېچىنىمەن، ئەمما مېنىڭ يىغلىشىمدىكى سەۋەب ئۇ ئەمەس. مېنىڭ جەننەتكە كىرىش ئىشىكىم ئېتىلىپ قالدى. مەن شۇنىڭغا يىغلاۋاتىمەن. مەن جەننەتنىڭ ئىشىكىدىن ئۆتۈپ بولدۇممۇ-يوق، بىلمەيمەن.» يەنى، ئۇ ساھابە مۇنداق دەيدۇ: ئانام مېنىڭ جەننەتكە كىرىش ئىشىكىم ئىدى. مەن شۇنىڭغا يىغلاۋاتىمەن. مېنىڭ جەننەتكە كىرىش ئىشىكىم ئەمدى تاقىلىپ قالدى. مەن بىر ياخشى ئوغۇل بولالىدىممۇ-يوق، بىلمەيمەن. مەن ئۆز بۇرچلىرىمنى تولۇق ئادا قىلدىممۇ-يوق، بىلمەيمەن. مەن جەننەتكە پەقەت ئانام ئارقىلىقلا كىرەلەيتتىم.

بۇ ساھابىنىڭ نەقىل كەلتۈرگىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بىر ئىشەنچلىك ھەدىسى بولۇپ، ئۇنىڭدا مۇنداق دېيىلگەن: «ئاتا-ئانا جەننەتكە كىرىشنىڭ ئەڭ چوڭ ئىشىكى، ئاتا-ئانا جەننەتكە كىرىشنىڭ ئوتتۇرا ئىشىكى، ئاتا-ئانا جەننەتكە كىرىشنىڭ ئاساسىي ئىشىكى.» بۇ بىر ئىشەنچلىك ھەدىس. ھېلىقى ساھابە بۇنى بىلگەن. ئاتا-ئانىلارنىڭ بىرىنىڭ تۇگەپ كېتىشى يالغۇز كىشىلىك يوقىتىشلا ئەمەس. ئۇ يەنە دىنىي يوقىتىش ۋە ئىلاھىي يوقىتىش بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

بىر ئادەم ھەزرىتى ئىبنى ئابباسنىڭ ئالدىغا كېلىپ، مۇنداق دەيدۇ: «مەن مۇنداق ئىشلارنى قىلغان، ئانداق ئىشلارنى قىلغان.» ئۇ ئۆزى ئۆتكۈزگەن بىر تالاي گۇناھلارنى تىزىپ چىقىپ، ئۇلارغا ھازىر تۆۋە قىلىپ، ئىسلامغا قايتىپ كەلگەنلىكىنى ئېيتىدۇ، ھەمدە «مەن ھازىر قانداق قىلسام بولىدۇ؟» دەپ سورايدۇ. ھەزرىتى ئىبنى ئابباس ئۇ ئادەمدىن: «ئاتا-ئاناڭنىڭ بىرى ھازىر ھاياتمۇ؟» دەپ سورايدۇ. «ھايات، ئانام تېخى ھايات.» ھەزرىتى ئىبنى ئابباس ئۇنىڭغا مۇنداق دەيدۇ: «بېرىپ ئاناڭغا چاپلاشقىن، ئۇنىڭ ئايىغىغا ئۆزۈڭنى تاشلا، ئۇنىڭ خىزمىتىدە بول، ئۆزۈڭنىڭ بارلىقىڭنىڭ ھەممىسىنى ئۇنىڭغا بەر. چۈنكى سەن ئۆتكۈزگەن گۇناھلارنى يۇيالايدىغان ئىشلاردىن بۇنىڭدىن ياخشىراقىنىڭ بارلىقىنى بىلمەيمەن.» بۇ سۆزنىڭ مەنىسى: بىر ئۆمۈر سادىر قىلغان گۇناھ ۋە بىر ئۆمۈر باشتىن ئۆتكۈزگەن كېسەللەرنى تازىلاشتا ئاتا-ئانىغا ياخشى مۇئامىلە قىلىشتىن ياخشىراق چارە يوق. ئاناڭنىڭ قېشىغا كەتكىن، ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۆزۈڭنىڭ پۈتۈن جىسمى ۋە كۆڭلىنى ئۇنىڭغا بەرگىن، ئۇنىڭغا خۇشاللىق ۋە بەختلىك يەتكۈزگىن. سەن ئۈچۈن بۇنىڭدىن باشقا ئۈمىد يوق.

ھەدىس بۇخارىدا مۇنداق بىر ھەدىس بار: بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا كېلىپ، مۇنداق دەيدۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ، مەن ئەرەبىستاننىڭ ئەڭ يىراق چېتىدىكى يەمەندىن سىز بىلەن بىللە بولۇش، ۋە سىزگە ئەگىشىپ جىھاد قىلىش ئۈچۈن قېشىڭىزغا كەلدىم. مەن قېشىڭىزغا كېلىش ئۈچۈن ئۆيدىن ئايرىلغاندا مېنىڭ ئاتا-ئانام ئۆيدە يىغلاپ قالدى.» ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى يوقلاش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ دەرىجىسىنى ئۆستۈرۈپ، بىر ساھابە بولىدۇ. ھەمدە ئۆزىنىڭ سالاھىيىتىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن يۇقىرىقىدەك گەپلەرنى قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭدىن سورايدۇ: «سەن جەننەتكە كىرىشنى ئىستەمسەن؟» بۇ سۆزنىڭ مەنىسى: «سېنىڭ نىشانىڭ جەننەتكە كىرىشمۇ؟ شۇ ئارقىلىق ئاللاھنى خوش قىلماقچىمۇ؟» دېگەندىن ئىبارەت. ئۇ ئادەم «شۇنداق»، دەپ جاۋاب بېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «ئۇنداقتا سەن دەرھال ئۇلارنىڭ قېشىغا كەت. ئۇلارنىڭ قېشىغا قايتىپ، خۇددى سەن ئۇلاردىن ئايرىلىپ ئۇلارنى يىغلاتقانغا ئوخشاش، ئۇلارنى

كۆلدۈرگىن.» بۇ سۆزلەرنىڭ مەنىسى: «سەن جەننەتكە كىرمەكچى بولۇپ، مۇشۇ ئىشنى قىلدىڭما؟ سەن ئاتا-ئاناڭنى رازى قىلماي تۇرۇپ، جەننەتكە كىرمەكچىمۇ؟ سېنىڭ جەننەتكە كىرىشىڭ ئۈچۈن ئاتا-ئاناڭنى رازى قىلىشتىن باشقا يول يوق.»

قېرىنداشلار، بۇ ئادەم ھەممە نەرسىسىدىن ئايرىلىپ، پەيغەمبەرنىڭ قېشىغا كېلىدۇ. ئۇ ھەممە نەرسىسىدىن ئايرىلىپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەگىشىپ جىھاد قىلماقچى بولىدۇ. ئەمما پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «سەن ئاتا-ئاناڭنىڭ ھەققىنى بىلەمسەن؟ سەن جەننەتنى ئىستەمسەن؟ ئۇنداقتا ئاتا-ئاناڭنىڭ قېشىغا قايتىپ كېتىپ، ئۇلار بىلەن بىللە بول، ھەمدە خۇددى سەن ئۇلارنى يىغلاتقانغا ئوخشاش ئۇلارنى كۆلدۈرگىن! » دەيدۇ.

5. ئاتا-ئانىڭىز سىزگە شەرتسىز كۆيىدۇ

مۇسۇلمان قېرىنداشلار، ئاتا-ئانىنىڭ سالاھىيىتى ھەتتا دىندىنمۇ ئۈستۈن تۇرىدۇ. ئادەتتە، ئەگەر بىر ئادەم ئىسلامنى دەپسەندە قىلسا، ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ ئەلچىسىنى ئەيىبلىسە، بىز ئۇنى ئۆزگە قويۇپ بېرىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئارىلاشمايمىز. پەقەت بىرلا ئەھۋال ئاستىدا بىز ئۇنداق قىلمايمىز. ئۇ بولسىمۇ، بىز ئاتا-ئانىمىزغا نىسبەتەن ئۇنداق قىلمايمىز.

ئاللاھ قۇرئاندا مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر ئاتا-ئاناڭ سېنى سەن بىلمەيدىغان نەرسىنى ماڭا شېرىك كەلتۈرۈشكە زورلىسا، ئۇلارغا ئىتائەت قىلمىغىن، ئۇلارغا دۇنيادا ياخشى مۇئامىلىدە بولغىن (يەنى دىنىڭغا زىيان يەتمەيدىغان ئاساستا ياخشىلىق قىلغىن)، ماڭا تائەت بىلەن قايتقان ئادەمنىڭ يولىغا ئەگەشكىن، ئاندىن مېنىڭ دەرگاھىمغا قايتىسىلەر، سىلەرگە قىلمىشىڭلارنى ئېيتىپ بېرىمەن. (31:15)»

يەنى، ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ: ئاتا-ئاناڭلار سىلەرنى بۇتقا ئىشىنىشكە زورلىسا، سىلەرنى بىر بۇتنىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ مەجبۇرى يۈكۈندۈرسە، ھېسسىيات ۋە روھىي جەھەتتە سىلەرنى ئالدىسا، يەنى سىلەرگە قارىتا جىھاد ئېلىپ بارسا، شۇ ئارقىلىق سىلەرنى شېرىكلىك سادىر قىلىشقا قىستىسا، ئۇلارغا بويسۇنماڭلار. سىلەر «ئاللاھتىن باشقا ئىبادەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان ئىلاھ يوق» دېگەن بىرىنچى پرىنسىپقا خىلاپلىق قىلساڭلار بولمايدۇ. ئەمما، بۇ دۇنيادا ئاتا-ئاناڭلارنىڭ ئىشىنى ئاللاھقا تاپشۇرۇپ، ئۇلارغا چوقۇم ياخشىلىق قىلىڭلار. ئۇلارغا مۇلايىملىق ۋە ئادىللىق بىلەن مۇئامىلە قىلىڭلار. سىلەرنىڭ ئاتا-ئاناڭلار بۇتقا ئىشىنىدىغانلاردىن بولسىمۇ، ئۇلار مۇشرىكلاردىن بولسىمۇ، ۋە سىلەرنى ئىسلامدىن ئايرىلىشقا قىستىسىمۇ، سىلەرنىڭ ئۇلارغا قوپاللىق قىلىش ھوقۇقۇڭلار يوق.

قېرىنداشلار، ئۆزۈڭلارنىڭ تۇرمۇشىغا قاراپ بېقىڭلار. سىلەر قاچان ئاتا-ئاناڭلارغا قوپاللىق قىلىپ باقتىڭلار؟ ئۇلار سىلەرگە قاچان كۆيۈمچانلىق كۆرسىتىدۇ؟

ئۇكىلار، مېنىڭ سۆزۈمنى ئاڭلاڭلار. ياخشى ئاڭلاڭلار. ئاپاڭلار ۋە داداڭلارنىڭ سىلەرگە بولغان كۆيۈنۈشىنى سىلەر ئۆزۈڭلار پەرزەنتلىك بولمىغۇچە ھەرگىزمۇ چۈشىنەلمەيسىلەر. سىلەر ئاتا-ئاناڭلارنىڭ ئۆيىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، سىلەر ئائىلە تۇزۇمى ۋە قائىدىلىرى تۈپەيلىدىن

دېمەكلار سىقىلغان ھېلىقى تۇيغۇنى ئىنتايىن قاتتىق سېغىنىسىلەر. ۋاقتى كەلگەندە سىلەر ئۆزۈڭلارنىڭ بالىلىرىغا ئۇنىڭدىنمۇ قاتتىق بولۇپ كېتىسىلەر.

ئۆزۈڭلارنى ئەخمەق قىلماڭلار. سىلەر ئاتا-ئاناڭلارنىڭ ئۆزۈڭلارغا قانچىلىك كۆيۈنىدىغانلىقىنى چۈشەنمەيسىلەر. سىلەر ئۇچۇن تۇزۇلگەن ھەر بىر تۈزۈم ۋە قائىدىلەرنى ئاتا-ئاناڭلار سىلەرگە كۆيۈنگەنلىكى ئۈچۈن تۈزگەن. ئۇلار قايسى ئىش سىلەر ئۈچۈن ئەڭ ياخشى بولسا شۇ ئىشنى قىلىدۇ. سىلەرگە چىقارغان ھەر بىر تۈزۈم، ھەر بىر قائىدە، ھەر بىر تەلەپ ۋە ھەر بىر ئارزۇلارنىڭ ھەممىسىنى سىلەرگە پايدىلىق دەپ چىقارغان، ھەرگىزمۇ سىلەرگە قارشى ئىش قىلىش يۈزىسىدىن چىقارغان ئەمەس. سىلەر بۇنى ھازىرچە چۈشەنمەيسىلەر. بۇ ئىشلار سىلەرگە ھازىرچە پەقەت بىر قىسىم سۆزلەردەكلا تۇيۇلىدۇ. ئەمما سىلەرنىڭ ئۆز پەرزەنتلىرىڭلار بار بولۇپ، ئۇلارنى ئۆزۈڭلارنىڭ كۆز ئالدىدا چوڭ قىلىپ، ئۇلار بىر ياش يىگىت ياكى ياش قىز بولۇپ يېتىلگەندە، سىلەر ئۇلارغا ئۆزۈڭلارنىڭ ئاتا-ئانىسىغا قارىغاندىمۇ بەكرەك قاتتىق بولۇپ كېتىسىلەر. نېمىشقا، چۈنكى سىلەر ئۆزۈڭلار مۇشۇ جەمئىيەتتە ياشايسىلەر. بۇ دۇنيادا ياشاشنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى سىلەر ئوبدان بىلىسىلەر. سىلەر نېمىنىڭ ياخشى، نېمىنىڭ يامان ئىكەنلىكىنى بىلىسىلەر. شۇڭلاشقا ئاتا-ئاناڭلار سىلەرنى قوغدىغانغا قارىغاندا، سىلەر ئۆز پەرزەنتلىرىڭلارنى تېخىمۇ بەك قوغدايدىغان بولۇپ كېتىسىلەر.

بۇنى چۈشىنىپ، ئوبدان ئويلىنىپ بېقىڭلار. ئاتا-ئاناڭلار پەقەت سىلەرگە كۆيگەنلىكى ئۈچۈنلا سىلەرنى ئاشۇنداق باشقۇرىدۇ. تېخىمۇ مۇھىم يەنە بىر تەرەپمۇ بار بولۇپ، سىلەر ئۇنى چوڭ بولمىغۇچە چۈشىنەلمەيسىلەر. ئۇ بولسىمۇ، سىلەر ئاتا-ئاناڭلارنى نېمە دەپ ئويلىساڭلار ئويلاڭلار، بۇ دۇنيا ھەققىدىكى بىلىم بولسۇن، بۇ جەمئىيەتنىڭ مەدەنىيىتى ھەققىدىكى بىلىم بولسۇن، ياكى مەدەنىيەتلىشىش ھەققىدىكى بىلىم بولسۇن، ئۇلاردا سىلەردە يوق نەرسىدىن بىرى بار. ئۇ بولسىمۇ تەجرىبە-ساۋاق، ئەقىل، ياكى ياشتىكى چوڭلۇق. سىلەر ئۇلاردا بار نەرسىلەر ياكى يوق نەرسىلەر سەۋەبىدىن ئۇلارنى قانچىلىك تۆۋەن كۆرسەڭلار كۆرۈڭلار، ئۇلاردا سىلەردە يوق نەرسىدىن يۇقىرىقىدەك بىر نەرسە بار. تەجرىبە-ساۋاق بىلەن ئەقىلنى كىتابتىن ئۆگەنگىلى بولمايدۇ. سىلەر ئۇنى ئۆگىنىش قىلىش ئارقىلىق ئۆگىنەلمەيسىلەر. ئۇلارنى پەقەت ئەمەلىي تۇرمۇشتا ياشاش ئارقىلىقلا ئىگىلىگىلى بولىدۇ.

ئەگەر سىز بىر 17 ياشلار ئەتراپىدىكى ياش بولسىڭىز، تەجرىبە-ساۋاقنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى، ئەقىلنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى سىز ھازىرچە تېخى بىلمەيسىز. سىزنىڭ ئاپىڭىز بىلەن دادىڭىز ئەمەلىي تۇرمۇشنى ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ باققان، شۇڭا ئۇلار ياشاشنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلىدۇ. شۇڭلاشقا، گەرچە ئۇلار گەپنى ياخشى قىلالمىسىمۇ، ۋە سىلەرگە قالاقلىقتەك تۇيۇلىدىغان ئىشلارنى قىلىپ قويسىمۇ، ئىنسان ھاياتىنىڭ مېخانىزمى جەھەتتە ئۇلار سىلەرگە قارىغاندا كۆپ بىلىملىك كېلىدۇ. ئۇلار كەيپىياتنى سىلەردىن ياخشىراق چۈشىنىدۇ. ئۇلار ئىنسانلار ئارىسىدا ياشاشنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلىدۇ، چۈنكى، ئۇلار ئاشۇنداق تۇرمۇشنى ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ باققان، ئەمما سىلەر تېخى ئۆتكۈزۈپ باقمىغان. شۇنداق بىر ۋاقىت كېلىدۇكى، ئۇ چاغدا سىلەر «ئاتا-ئانامنىڭ گېپىگە نېمىشقا كىرمىگەن بولغىيتتىم؟» دەپ پۇشايمان قىلىسىلەر.

سىلەر ھازىر ياش بولغاچقا، ئاتا-ئانىڭلارنىڭ مەسلىھەتلىرىگە بىر ئادەتتىكى ئىشتەك مۇئامىلە قىلىسىلەر. سىلەر «ئاتا-ئانام ھېچنېمىنى بىلمەيدۇ»، دەپ ئويلايسىلەر. ئۆزۈڭلارچە، سىلەر 17 ياشتا تۇرۇپ ھەممە ئىشنى بىلىپ، ئۇلار 50-60 ياشقا كىرىپمۇ ھېچ نېمىنى بىلمەيدۇ، دەپ ئويلايسىلەر. شۇنداق بىر ۋاقىت كېلىدۇكى، ئۇ ۋاقىتتا سىلەر «ئاتا-ئانام ھازىرمۇ ھايات بولسا، مەن ئۇلارغا تېلېفون قىلىپ، ئۇلاردىن مەسلىھەت سورىغان بولسام نېمە دېگەن ياخشى بولاتتى-ھە؟»، دەپ ئويلايسىلەر. شۇنداق بىر ۋاقىت كېلىدۇكى، ئۇ ۋاقىتتا سىلەر «ئاتا-ئانام ھەقىقەتەنمۇ بۇ ئىشنى ئەڭ ياخشى بىلىدىكەندۇق»، دەپ چۈشىنىپ قالىسىلەر.

سىلەر ئۆزۈڭلار ئۈچۈنمۇ ئاشۇنداق بىر ۋاقىتنىڭ كېلىشىنى تىلەپ ئاللاھقا دۇئا قىلساڭلار بولىدۇ. چۈنكى، ئاللاھنىڭ مۇنداق بىر سۈننىتى بار، ئۇ بولسىمۇ، بالىلار چوڭ بولىدۇ، ھەمدە ئاتا-ئانىلار باللىرىدىن بۇرۇن ئۆلۈپ كېتىدۇ. ئاتا-ئانىمىز بۇ دۇنيادىن ئايرىلغاندا، ئۇلارنىڭ بىزدىن خۇشال بولۇپ ئايرىلىشى، بىزدىن رازى بولۇپ ئايرىلىشى، ۋە بىز ئۇلار ئۈچۈن قىلالايدىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى قىلغىنىمىزنى بىلىپ ئايرىلىشى ئۈچۈن بىز بارلىق تىرىشچانلىقلارنى كۆرسىتىشىمىز كېرەك.

چۈنكى، سىزنىڭ ئاتا-ئانىڭىزنىڭ بىرى ئۆلۈپ كەتكەندە، سىز تېخى ئۆزىڭىزنىڭ ئۇنىڭ ئالدىدىكى بۇرچىنى تولۇق ئادا قىلمىغان بولۇشىڭىز، سىز ئادالەتلىك كۆرسەتمىگەن بولۇشىڭىز پۈتۈنلەي مۇمكىن. ئەگەر شۇنداق ئىش يۈز بېرىدىكەن، سىز سائەتنىڭ ئىسترېلكىسىنى ھەرگىزمۇ ئارقىغا ياندۇرالمايسىز. سىز ئۇلارنى ھەرگىزمۇ بۇ دۇنياغا قايتۇرۇپ ئەكىلەلمەيسىز. سىز ئۆمرىڭىزنىڭ قالغان قىسمىنى پۇشايمان يېيىش ۋە ئۆكۈنۈش ئىچىدە ئۆتكۈزىسىز. چۈنكى، سىزنىڭ جەننەتكە كىرىش ئىشىكىڭىز تاقىلىپ كەتكەن بولۇپ، سىز ئۇ ئىشىكتىن كىرىپ بولدىڭىزمۇ-يوق، ئۇنى تېخى بىلمەيسىز.

6. بىز ئاتا-ئانىمىزغا نېمە ئىش قىلىپ بېرەلەيمىز؟

بىز ئاتا-ئانىمىزغا نېمە ئىش قىلىپ بېرەلەيمىز؟ بىز ئۇلارنى بەختلىك قىلىش ئۈچۈن نېمە ئىش قىلالايمىز؟ ئەگەر سىزنىڭ ئاتا-ئانىڭىز ھازىرمۇ ھايات بولىدىكەن، سىزگە مۇشۇنداق پۇرسەت ئاتا قىلىنغانلىقى ئۈچۈن ئاللاھقا رەھمەت ئېيتىڭ. ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىپ، سىز ئۈچۈن پۇرسەت ۋە ئۈمىد تېخىچە بارلىقى ئۈچۈن خۇشال بولۇڭ. ئاللاھنىڭ شاپائىتى بىلەن، سىز بىر چوڭ ئادەم بولغاندىمۇ ئاتا-ئانىڭىزنىڭ تېخىچە ھايات تۇرغانلىقى ئۈچۈن ئاللاھقا رەھمەت ئېيتىڭ. ھەمدە ئاتا-ئانىڭىز ئۈچۈن بىر ئىنسان قىلالايدىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى قىلىڭ.

نۇرغۇن كىشىلەر ئىقتىسادىي جەھەتتە ئايالى ياكى باللىرى ئاتا-ئانىنىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ، دەپ ئويلايدۇ. ئەمەلىيەتتە ئۇنداق ئەمەس. ئىسلام نۇقتىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئاتا-ئانا بىرىنچى ئورۇندا، ئايالى بىلەن باللىرى بولسا ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. بىر ئەر بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن بىز ئۇلارنىڭ ھەممىسىدىن خەۋەر ئېلىشىمىز، نۇرغۇن كىشىلەردىن خەۋەر

ئېلىشىمىز كېرەك. ئەمما بىز خەۋەر ئالىدىغان كىشىلەرنىڭ تىزىملىكىدە 1-ئورۇندا تۇرىدىغىنى ئاپىمىز بىلەن دادىمىز بولىدۇ.

بىر قېتىم بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا كېلىپ، «يا رەسۇلۇللاھ، دادام مېنىڭ بۇ نەرسەمنى ئېلىۋالدى، ئۇ نەرسەمنى ئېلىۋالدى» دەپ شىكايەت قىلىدۇ. دادىسى بۇ ئادەم ئۈچۈن شۇنچە جىق ئىشلارنى قىلغان، ئۆزىنىڭ بارلىق پۇل-مېلىنى، ۋاقتىنى، ئەجرىنى ۋە تەرلىرىنى مۇشۇ بالىسى ئۈچۈن سەرپ قىلغان بولسىمۇ، بۇ ئادەم دادىسىنىڭ ئۆزىنىڭ بايلىقىدىن ئانچە-مۇنچە ئېلىۋالغانلىقى توغرىسىدا شىكايەت قىلىدۇ: «دادام مېنىڭ پۇلۇمنى مەندىن سورىماي ئېلىۋالسا بولامدۇ؟» رەسۇلۇللاھ سەللەلاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۇنىڭغا نېمە دەپ جاۋاب بەرگەنلىكىنى بىلەمسىز؟ «سەن ۋە سېنىڭ بايلىقىڭنىڭ ھەممىسى سېنىڭ داداڭغا مەنسۇپ.» پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۆزىنىڭ مەنىسى مۇنداق: داداڭ سېنىڭ پۇلۇڭدىن 100 دوللار، ياكى 1000 دوللار ئېلىۋالغانغا سەن خاپا بولۇۋاتامسەن؟ داداڭ سەن ئۈچۈن شۇنچە كۆپ ئىشلارنى قىلغان بولسىمۇ، سەن مۇشۇنچىلىك ئىشقا خاپا بولۇۋاتامسەن؟ سەندە بار نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى سېنىڭ داداڭغا مەنسۇپ. داداڭ سېنىڭ نەرسەڭدىن كىچىككىنە ئېلىپ قويغانغا، بۇ يەرگە كېلىپ نارازىلىق بىلدۈرىدىغانغا سەن كىمتىڭ؟

مۇشۇ ئىشقا ئاساسەن، فىقھ (قانۇن) ئۆلىمالىرى نۇرغۇن تۈزۈملەرنى چىقاردى. ئۆلىمالارنىڭ بەزىلىرىدە «ئوغلىنىڭ ھەممە مۈلكى دادىسىغا مەنسۇپ» دېيىلىدۇ. باشقىلار بۇ تۈزۈمگە قوشۇلمىدى.

ئەگەر ئاتا-ئانىڭىز ھايات بولىدىكەن، ئىقتىسادىي جەھەتتە ئۇلار 1-ئورۇندا تۇرىدۇ. شۇڭا سىز ئۇلاردىن كۈچىڭىزنىڭ يېتىشىچە خەۋەر ئېلىڭ. روھىي جەھەتتە، ئۇلار ئۈچۈن دۇئا قىلىڭ. ئۇلارغا ئۆزىڭىزنىڭ كۆيۈمىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن قىلالىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى قىلىڭ. ئەگەر ئۇلار سىز بىلەن بىللە ياشاۋاتقان بولسا، ئەلھەمدۇلىللاھ (alḥamdulillāh). ئەگەر ئۇلار باشقا دۆلەتتە بولىدىكەن، ئۇلاردىن خەۋەر ئالىدىغان كىشىلەرنىڭ بار بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىڭ. ئۇلارغا تېلېفون قىلىپ تۇرۇڭ. سىز قىلغان بىر تېلېفوننىڭ ئۇلارغا قانچىلىك خۇشاللىق ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى ھەرگىزمۇ تۆۋەن مۆلچەرلەپ قالماڭ. ئاپىڭىزغا پات-پات تېلېفون قىلىپ تۇرسىڭىز، ئۇ ئۆزىنى ئىنتايىن بەختلىك ھېسابلايدۇ. بىر قېتىملىق پاراڭلىشىش، داۋاملىق ئالاقىلىشىپ تۇرۇشنىڭ كۈچىنى ھەرگىزمۇ تۆۋەن چاغلىماڭ. بىز ھەممىمىز مەلۇم بىر مەدەنىيەت ئىچىدىن كەلگەن بولۇپ، بىز ئاتا-ئانىغا ھۆرمەت بىلدۈرۈش ئۈچۈن قىلىدىغان، ئاشۇ مەدەنىيەتكە تەۋە ئىشلار بار. ئاشۇ ئىشلارنى قىلىپ تۇرۇڭ. بۇ سىزنىڭ دىنىڭىزنىڭ بىر قىسمى، سىزنىڭ ئاللاھ ئالدىدىكى مەجبۇرىيىتىڭىزنىڭ بىر قىسمى.

ئەگەر ئاتا-ئانىڭىز ۋاپات بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، سىز قىلالايدىغان ئىشلار بار. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ مۇھىم ئىش، ئۇلار ئۈچۈن دۇئا قىلىش. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزگە مۇنداق دېگەن: «بىر ئادەم ئۆلۈپ كەتكەندە بىز ئۇ كىشى ئۈچۈن قىلىپ بېرەلەيدىغان ئەڭ ياخشى ئىش، ئاشۇ كىشى ئۈچۈن دۇئا قىلىش.» ئاتا-ئانىمىزنىڭ بىرى ئۆلۈپ كەتكەندە، بىز ئۇنىڭغا دۇئا قىلىمىز. ئاللاھ قۇرئاندا بىزگە «ئۇلارغا دۇئا قىلىڭلار»، دەپ بۇيرۇغان. نۇھ ئەلەيھىسسالام ئۆزىنىڭ ئاتا-ئانىسى ئۈچۈن دۇئا قىلغان. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئۆزىنىڭ ئاتا-ئانىسى ئۈچۈن دۇئا قىلغان. بۇلارنىڭ ھەممىسى قۇرئاندا بار.

سىز قىلالايدىغان يەنە بىر ئىش ئۇلارنىڭ نامىدا پۇل ياكى مال سەدىقە قىلىش. سىز پۇل ئىئانە قىلىپ، ئاندىن: «ئاھ ئاللاھ، بۇنىڭ رەھمىتى ئاپام بىلەن دادامغا بولسۇن»، دەڭ. ھەجگە بېرىڭ، ھەمدە «بۇنىڭ رەھمىتى ئاپام بىلەن دادامغا بولسۇن»، دەڭ. بىر نەرسىنى قۇربانلىق قىلىڭ، ھەمدە «بۇنىڭ رەھمىتى ئاپام بىلەن دادامغا بولسۇن»، دەڭ. سىز ئۆزىڭىز قىلالىغان ئىشلارنى قىلىپ، ئۇنىڭ رەھمىتى ئۆزىڭىزگە ئەمەس، ئاتا-ئانىڭىزغا بولۇشنى تىلەڭ.

شۇنداقلا، سىز ئاتا-ئانىڭىزنىڭ تۇغقانلىرىنى، ھەمدە ئاتا-ئانىڭىزنىڭ ئۆزلىرى ھايات ۋاقتىدا ئارىلاشقان دوستلىرىنى يوقلاڭ. بۇ ئاتا-ئانىڭىزنىڭ تۇغقانلىرى ۋە دوستلىرىغا ئاتا-ئانىڭىزنى ئەسلىتىدۇ. شۇنداقلا سىز ئۇلار بىلەن كۆرۈشكەندە قىلىشىدىغان پاراڭلار ئاساسەن ئاتا-ئانىڭىز ئۈستىدە بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن سىز ئاتا-ئانىڭىز ھەققىدىكى ياخشى ئىشلارنى ئەسلەپ، ئۇلار ئۈچۈن دۇئا قىلىسىز. شۇڭلاشقا بۇمۇ بىر مەسئۇلىيەتچان ئوغۇلنىڭ قىلىدىغان ئىشلىرىنىڭ بىر قىسمى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

مەن بۇ خۇتبىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بىر ھەدىسى بىلەن خۇلاسىلەيمەن. ئۇ ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر پەلەمپەيگە چىقىپ، ئەڭ ئۈستۈنكى پەلەمپەيگە چىققاندا، ئۇ «ئامىن»، دەيدۇ. ساھابىلەر ئۇنىڭدىن: «سىز نېمىشقا ئامىن دەيسىز؟» دەپ سورىغىنىدا، ئۇ مۇنداق دەپ جاۋاب بېرىدۇ: «جىبرىئىل مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ، مۇنداق دېدى: ئەگەر بىر ئادەم قېرىغاندا ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسىمۇ تېخىچە ھايات بولۇپ، ئۇ ئادەم ئۆزىنىڭ گۇناھلىرىنىڭ كەچۈرۈم قىلىنىشىنى تېخىچە قولغا كەلتۈرۈپ بولالمىغان بولسا، ئۇنىڭ مەڭگۈ كەچۈرۈم قىلىنماسلىقى ئۈچۈن دۇئا قىلىڭ.» بۇنىڭ مەنىسى مۇنداق: ئەگەر بىر ئادەم ئاتا-ئانىسى بىلەن قېرىغىچە ياشاپمۇ ئاللاھنىڭ كەچۈرۈم قىلىشىغا ئېرىشمىگەن بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ گۇناھلىرىنىڭ كەچۈرۈم قىلىنىشىدىن ئۈمىد يوق. ئەگەر سىز بىر ياخشى ئوغۇل بولالمىسىڭىز، سىزنىڭ بىر ياخشى مۇسۇلمان بولالىشىڭىز مۇمكىن ئەمەس. بۇ ئىش مۇشۇنچىلىكلا ئاددىي.

ياسىر قازىنىڭ مەزكۇر خۇتبە لېكسىيىسى مۇشۇ يەردە ئاخىرلاشتى. ياسىر قازى باشقا بىر يەردە لېكسىيە سۆزلەپ، لېكسىيىنىڭ ئاخىرىدا ئاڭلىغۇچىلار سورىغان سوئاللارغا جاۋاب بەرگەندە، ئاتا-ئانا بىلەن بالا ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ھەققىدە بىر ئاز توختالغان بولۇپ، مەن تۆۋەندە ئاشۇ مەزمۇننى بايان قىلىمەن. مەن ماقالىنىڭ بۇ قىسمىدا پايدىلانغان سىن ھۆججىتى 2010-يىلى 23-يانۋار كۈنى تورغا قويۇلغان ئىكەن [2].

7. ئاتا-ئانىنىڭ ھوقۇقى پەقەت ئاللاھتىنلا كېيىن تۇرىدۇ

قۇرئاندا ئاتا-ئانىنىڭ ھوقۇقى ئىنتايىن كۈچلۈك دەرىجىدە تەكىتلەنگەن بولۇپ، ئاتا-ئانىنىڭ ھوقۇقى پەقەت ئاللاھتىنلا كېيىن تۇرىدۇ. بۇنداق ھوقۇق ئاتا-ئانىمىز مۇسۇلمان بولمىغان ئەھۋالدىمۇ ئوخشاش. بىز چوقۇم ئۇلارغا ھۆرمەت قىلىشىمىز، ئۇلارنىڭ ھوقۇقىغا ئىمكانىيىتىمىزنىڭ بارىچە بويسۇنۇشىمىز كېرەك.

8. ئاخىرقى سۆز

مەن ھازىرغىچە كۆرگەن، ئاتا-ئانا بىلەن پەرزەنت ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ھەققىدە توختالغان ماتېرىياللار ئىچىدە، بۇ ئىشنى ياسىر قازىدەك چۈشەندۈرگەن بىرەر مەزمۇننى ئۇچرىتىپ باقمىدىم. ياسىر قازىنىڭ مەزكۇر نۇتقىنىڭ تېكىستىنى ئوقۇغاندىن كېيىن، مەن ئىسلامنىڭ ئاتا-ئانا بىلەن پەرزەنت مۇناسىۋىتىگە قانداق قارايدىغانلىقىنى ئىسلامنىڭ ئۇلۇغ دىن ئىكەنلىكىنىڭ نامايەندىلىرىنىڭ بىرى، دەپ قارىسا بولىدىكەن، دېگەن تونۇشقا كەلدىم. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئۆزىنى مۇسۇلمان ھېسابلايدىغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىچىدىكى بىر قىسىم ئاتا-ئانىلار بىلەن بالىلار ئوتتۇرىسىدا يېقىنقى يىللاردا يۈز بېرىپ كېلىۋاتقان بەزى ئىشلارغا قاراپ، ئۆزىمىزگە، بولۇپمۇ بىر قىسىم ياشلىرىمىزغا ئىنتايىن قاتتىق ئېچىندىم. يېقىنقى 6 ئاينىڭ مابەينىدە ئۆزىنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ كەتكەن ئۆكىسىنى ياكى ئوغلىنى ئىزدەيدىغان قېرىنداشلاردىن 3 كىشى ياردەم سوراپ مېنى ئىزدەپ بولدى. ئاڭلىشىمچە ئۇيغۇر دىيارىدا ئاتا-ئانىسىنى «ھەقىقىي مۇسۇلمان ئەمەس» دەپ، ئاتا-ئانىسىنىڭ ئۆيىگە كەلگىلى ئۇنىمايدىغان، ئۆيىگە كەلسىمۇ ئاتا-ئانىسىنىڭ تامىقىنى يېگىلى ئۇنىمايدىغان ياشلار بار ئىكەن. ئاق چېكىملىك ئېلىش ئۈچۈن ئاتا-ئانىسىنىڭ پۇلىنى ياكى مۈلكىنى بۇلاپ كەتكەن، ئاشۇنداق ئىشلارنى قىلىپ، ئاتا-ئانىسىنى ئىقتىسادىي جەھەتتىن ۋەيران قىلىۋەتكەن ياشلار بار ئىكەن. ئاق چېكىملىك بىلەن كېسەل بولۇپ، ئاتا-ئانىسىنى زار-زار قاقشاتقان، يامان ئىشلارنى قىلىپ، ئۆزىگە ئەيدىز كېسىلىنى يۇقتۇرۇۋېلىپ، ئاتا-ئانىسىنى زار-زار قاقشاتقان ياشلار بار ئىكەن. ئاشۇنداق سەۋەبلەر بىلەن ياشلا تۈگەپ كېتىپ، ئاتا-ئانىسىنىڭ يۈرىكىنى پارە-پارە قىلىۋەتكەن ياشلار بار ئىكەن. ياشلارنىڭ ئاتا-ئانىسىنى زار-زار قاقشىتىپ، ئۇلارنىڭ توسۇشىغا پەرۋا قىلماي، ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ، ھەر تەرەپلەرگە كېتىۋاتقان ئەھۋاللار ئۇيغۇر دىيارىدا ھازىرمۇ خېلى ئېغىر ئىكەن. ئىسلام دىنىدەك بىر ئۇلۇغ دىنغا ئىگە بولغان بىر خەلقنىڭ ئىچىدە ئاشۇنداق ئىشلارنىڭ ئاشۇنداق بىر دەرىجىدە يۈز بېرىشى مېنىڭ كاللامدىن ئۆتمەيدۇ. ئاتا-ئانىلارغا يۇقىرىقىدەك مۇئامىلە قىلىشنى تەلەپ قىلىدىغان بىر مۇسۇلمان خەلقنىڭ ئىچىدە ئاشۇنداق ئىشلارنىڭ كۆرۈلۈشى مېنىڭ كاللامدىن ئۆتمەيدۇ. مەن ھازىر ئۆزۈمنىڭ كۆڭلىنى سۆز بىلەن قانداق ئىپادىلەشتە سەل قىينىلىۋاتىمەن. مېنىڭ بۇ يەردە ئۈمىد قىلىدىغىنىم، ئاتا-ئانىسىنى نارازى قىلىۋاتقان بارلىق قېرىنداشلار مەزكۇر ماقالىنى بىر قېتىم ئوقۇپ باققان بولسا. دىنىي جەھەتتە يېتەكلەش رولىنى ئويناۋاتقان بارلىق قېرىنداشلار ۋە ئاتا-ئانىلار ياشلارغا ئىسلام دىنىغا تەۋە بولغان مەزكۇر مەزمۇننى يەتكۈزۈپ قويغان بولسا.

ئەڭ ئاخىرىدا دەپ قويۇشنى ئويلىغان بىر ئۇچۇر، ياسىر قازى 2014-يىلى 13-ئىيۇندىن 20-ئىيۇنغىچە ئەنگلىيە لوندون شەھىرىگە بېرىپ، 8 مەيدان لېكسىيە سۆزلەيدىكەن. بۇ ئىشقا قىزىقىدىغان ۋە ئىمكانىيىتى بار قېرىنداشلارنىڭ بۇ پۇرسەتتىن ياخشى پايدىلىنىشىنى ئۈمىد قىلىمەن. ئۇ لېكسىيەلەرنىڭ كونكرېت ئورۇنلىرىنى بىلىش ئۈچۈن ياسىر قازىنىڭ فېيىسبۇك (Facebook) ىنى زىيارەت قىلىڭ.

بۇ ماقالىنى ھېچكىمدىن سورىماي، مەنبەسىنى بەرگەن ئاساستا باشقا ھەر قانداق تورغا چىقارسىڭىز، ياكى ئېلكىتابقا ئوخشاش باشقا ھەر قانداق شەكىلدە ئىشلەتسىڭىز بولىۋېرىدۇ. بۇ ماقالە بارلىق ئۇيغۇرلارغا مەنسۇپ.

پايدىلىنىش ماتېرىياللىرى:

[1] Uncomparable Love – Transcript of Yasir Qadhi's Khutbah
http://muslimmatters.org/2008/09/06/uncomparable-love-transcript-of-yasir-qadhis-khutbah/

[2] Yasir Qadhi answering questions
https://www.youtube.com/watch?v=vGPQZLKT2Xw